

Туренко Олег Станіславович
доктор філософських наук, доцент
Донецький державний університет
внутрішніх справ, м. Кропивницький
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4635-4731>

ДЕРЖАВНО-ПРАВОВА ТЕОРІЯ МИХАЙЛО РЕЙСНЕРА

***Ключові слова:** М. Рейснер, право, держава, правова ідеологія, психологія теорія права, більшовизм, радянське право.*

М. Рейснер розробляв психологічну концепцію тріступінчастого розвитку права: первородне інтуїтивне право, правова ідеологія, позитивне право. Завдяки практиці поєднувати в собі методи формування правової ідеології: містичний, естетико-романтичний та раціональний право стає ключовим важелем розвитку суспільства. Держава є втіленням ідеальних уявлень в житті суспільства і наслідком психологічних чинників та виробничих компромісів. Більшовицький переворот змінив світоглядну позицію вченого. Майже всі його концепти отримують міфологічні ознаки, а відправні ідеї психологічної теорії права – інтуїтивне право індивідів та колективістський пошук сенсів правової ідеології, нівельовані. Рейснеровські візії легітимізували право на знання більшовицької партії, виправдовували її антилюдську практику.

Постановка проблеми. Хосе Ортега-і-Гасет не одноразово пропонував змінити об'єкти дослідження тератології – з тварин на історичних виродків людства, політичних діячів, метою життя яких було досягнення абсолютної влади. Наслідком цієї мети була втрата не тільки основ моралі, але і розумності – у своїй практиці вони переворювалися в божевільний, що опинилися в полоні своїх волюючих фантазмів. Шляхом пропанованим іспанським філософом пішли М. Бердяєв Х. Арендт і Е. Фромм, які розкривали світоглядні патології лідерів більшовизму і німецького націонал-націоналізму. Втім, широкого наукового розповсюдження людська тератологія не отримала. Як і не отримала системного і разлогого освітлення (не зважаючи на велику кількість окремих наукових робіт) ідеологічні патології більшовиків. Нова «путинська реальність» в котре поставила питання про виявлення історико-культурологічних та правових основ політичних режимів, виправдання їх істинних задач під аксіологічними наробками європейських мислителів. Таке дослідження ускладнюється тим, що всі тоталітарні ідеології поєднують в собі комплекс міфологем з раціональним обґрунтуванням «прогресивно-історичних» процесів. Нерозробленим питанням цієї теми є теоретична розробка правових основ тоталітарних систем, штучна метаморфоза європейських наративів з демократично-ліберальних принципів до деспотичних міфологем пролетаріату. Одним з творців радянсько-пролетарської міфологеми є російсько-радянський правознавець, один з авторів першої конституції РСФРР (1918 р.) Михайло Рейснера (1868-1928).

З кінця ХХ ст. Рейснеровську спадщину оцінюється з двох позицій. Більш відома група вчених (В.А. Бачінін, І.А. Ісаєв, Н.М. Золотухіна, О.Е. Лейст, В.С. Нерсисянц) характеризує її як апологета більшовизму. Вони доводять, що його концепція «інтуїтивного права пролетаріату» стала теоретичним обґрунтуванням сталінського правозастосування в судочинстві, необмеженого право судів не застосовувати писані джерела права. Друга група вчених (О.М. Мироненко, В.П. Горбатенко, О.О. Скібіна, І.Л. Данілевська) дотримується більш зваженої позиції. На базі багатоаспектних досліджень, вони роблять галузеві висновки і не абсолютують зв'язок теоретичних розробок вченого з його історичними наслідками. Ця група дослідників розглядає рейснеровські концепти конституційної, правої держави, примат представницьких органів в ній, принципи верховенства права, теорію правосвідомості та правової ідеології.

Виходячи з прагнення знайти об'єктивні підходи до розвідки спадщини вченого і враховуючи малодослідженість теми у вітчизняній науці автор визначає **мету дослідження**: розкрити державно-правову теорію М. Рейснера.

Виклад основного матеріалу. М. Рейснер ґрунтує свою теорію на гегелівській філософії, соціології позитивізму, марксизмі, втім відправну роль в його наробках належить психологічній школі права: Л. Кнапп, Т. Гард, Є. Бірлінг, Л. Петражицького. Останній починає свою концепцію з аналізу етичних формил давніх римлян: *bona fides* (добра воля), *boni mores* (добра совість), *aequitas* (рівність, справедливість, благородство). На його думку, через ці формули виникає інтуїтивне право, яке є «усвідомлення і переживання власної духовної гідності, честі, свободи вибору. Таке переживання є індивідуальним переживанням кожного. Воно існує в нас, а не поза нами» [1, с. 20]. Відтак, в теорії Л. Петражицького право є психологічним феноменом, яке трансформується в масові уявлення, які визначають полові, вікові та професійні права членів спільноти. В ході людської взаємодії виникає плинний психологічний зв'язок, який формує «народний дух», звичаї народу.

Теорія держави у Л. Петражицького теж базується має в інтуїтивному праві. В наслідок атрибутивної природи інтуїтивне право вимагає створення засобів компенсації та виплат за не виконаний обов'язок. В свою чергу останній фактор вимагає наявність спроможної влади. Це психологічно легітимізує виникнення держави, яка виступає «як соціально службова влада. Вона не є «волею», яка може робити все що завгодно, спираючись на силу, а є «приписуваним відомим особам правовою психікою цих осіб та інших загальне право велінь та інших дій на підвладних для виконання обов'язку турботи про загальне благо» [2, с. 8].

Поруч з утворенням держави виникає позитивне право, що має свій початок в імперативно-атрибутивному переживанні, які містять в собі уявлення нормативних фактів в якості ключових обов'язків. Позитивне право, на думку Л. Петражицького має формальні ознаки і відсторонений характер, і тому потребує інтелектуальної обґрунтованості й підтримки зовнішнього авторитету. Відтак, два види права в теорії Л. Петражицького формуються з етичних емоцій людини, які визначають їх сенс. Тому вчений вважав, що будь-які соціальні зміни залежать від інтуїтивної складової індивіда, від його спроможності змінювати свою психологічну оптику. Будь-яка соціально-

політична деформація може відбутися лише доти коли індивіди, психологічно сприймуть ідею реформувати свої відчуття справедливого і благого.

М. Рейснер включає концепти Петражицького в свою теорію, але доповнює її ідеєю З. Фрейда, що світоглядні ідеали і соціокультурні феномени є наслідком творчого процесу підсвідомого [3, с. 27]. Як прояв волевих здібностей всеосяжного життя, підсвідоме надає людині перші суб'єктивні ідеї (фантазми) справедливого і благого. Їх змістовна нагрузка розкриває ключові особливості майбутньої структури суспільної правосвідомості або правової ідеології. Втім, первісні ідеї мають протилежні сенси, мету і окремі механізми реалізації. Так справедливість має безперечно авторитарну природу, «формальний початок урівняння і рівності» «апріорний, самодостатній і загальний характер, який дозволяє її зробити вихідним пунктом для абсолютних і категоричних суджень» [Там само, с. 132]. В свою чергу ідея блага одночасно визначає соціальні поняття рівності і нерівності. Благо мінливо, бо має тимчасовий характер і завжди поділяється на два полюси: загальне і суб'єктивне, які протистоять один одному і тому потребують компромісу сенсів. Остаточним ідеєю права виснуває справедливість, яка володіє безперечним, владним авторитетом, «апріорним, самодостатнім і загальним характером, який дозволяє її зробити вихідним пунктом для абсолютних та категоричних суджень» [Там само].

Передує праву правова ідеологія, яка визначає «формулу справедливості», – вказує «напрямок, в якому відбувається перекручення та заломлення правового відображення» [4, с. 253]. Правова ідеологія сама в собі є агоністичним феноменом. Роз'яснюючи сутність правової ідеології вчений пише, що ««формула справедливості»: «або-або», – ультиматум і альтернатива; формула блага: «і-і» – поступка і примирення: перша має бойовий, друга – мирний електричний характер... перша є форма, друга – зміст» [Там само, с. 143]. Відтак, поєднання двох агоністичних первісних ідей в правовій ідеології створює сеансовий компроміс, який затверджується в світоглядній перцепції людей і визначає принципи і напрямом соціокультурних відносин спільнот.

Правова ідеологія має три історичні доби і методи: містичний (базується на внутрішньому досвіді людей і панує в релігійній свідомості), естетико-романтичний (виходить з зовнішньої ідеалізації сприйнятті дійсності) та раціональний (базується на принципах узагальнення та логіці, спрямований на виявленні однорідних явищ, що мають загальні ознаки) [5, с. 171].

Таким чином, в рейнеровській теорії право є наслідком правової ідеології. Право є «справедлива влада людей над людьми» [3, с. 133]. Ця формула «покриває всі визначення права як влади, через те, що воно і є нормованою владою; всі визначення, що виходять зі свободи (Кант, Гегель)... водночас [ця формула визначає] певні межі праву, яка є справедливою владою на відміну від самої справедливості, яка є лише організуючим і розподільним моральним принципом. З цього боку встановлюється необхідний зв'язок між правом, як мінімум моральності (Еллінек, Солов'єв) і самою моральністю, між моральністю, що реально втілена у праві, і моральністю, як є вічним принципом, метою чи теологією права (Пікар, Гірке)» [Там само, с. 136].

Одночасно М. Рейснер вказує на внутрішню побудову права. В ньому існують два елементи: «по-перше, вольовий бік чи одностороннє «суб'єктивне

право» і, по-друге, знаходження загального правового ґрунту та створення за допомогою угоди двостороннього «об'єктивного права». Лише там можлива правова боротьба, де є можливість знаходження такого ґрунту» [4, с. 267].

«Об'єктивне право» є результатом компромісу, яке вперше було сформовано в економічній площині, де сторони конфлікту мусли визначити свої господарські інтереси, і тим сформувати нову форму права. Відтак, замкнуті правові ідеології, етичні інтерпретації справедливого формували вищу надстройку, яка ставала більш розвинутим правом. В цьому сенсі М. Рейснер помічає, що «суперечка між двома замкнутими та непримиренними «правами» завершується тим, що якесь вище правове судження залучає до справи нові правові цінності, створює завдяки їм новий еквівалент, або одиниці відшкодування і робить акт врівноваження, що має властивості безперечного та остаточного рішення» [Там само, с. 57].

Таким чином, М. Рейснер трактує право як систему соціально-історичних компромісів, результат рухливої правосвідомості, яка спирається на «поняття правди, справедливості та рівності в розподілі та урівнянні між людьми та речами» [6, с. 51]. Теорія вченого визначає історичну генезу права на певні періоди які розкривають трансформацію права з докласово суспільства до утворення права класового суспільства і різних форм держави. Перший період – докласовий, доба первісного мислення і родових відносин де правова ідеологія виконувала одну всеохоплюючу функцію – забезпечення цілісності роду. В цю добу правова ідеологія не передбачала захист індивіда – її ключовою ідеєю було досягнути врівноваження заподіяної шкоди та покарання винного в несправедливості. Правова ідеологія в родовій спільноті виявлялась у формі «кровної помсти», «Божого суду» – двобою обвинувачених у несправедливості. Отак, родовою формою правової ідеології стає пряме равенство індивідів одного роду. В абсолютному сенсі в цю добу право не отримала своїх онтологічних ознак і мала непримиренний, ригідний і примітивно-математичний характер.

Другий період – де право отримує свої онтологічні ознаки. Вони формуються в процесі міжродових відносин, які відсторонювали внутрішні принципи справедливості і «кровну помсту» і стосувалися господарських питань, що вимагали знайдення компромісу в первісних ідеях. Господарські конфлікти змушували знать визначати авторитетних посередників або створювати третейські суди. Остання інституція виступила механізмом тлумачення родових звичаїв та формування правових компромісів, які закладали основу новій правовій ідеології. При цьому рішення третейських судів виходило не з інтересів сторін, а з позиції відновлення права та його пропорційності.

Наступна доба – класове суспільство, яке розмежовує загальну правову ідеологію на окремі класові ідеології. Первісно класове суспільство існувало в становій формі, де кожний стан користувалися визначеними привілеями. В цьому сенсі, помічає М. Рейснер, «ми вперше зустрічаємося з початками класового права, до того ж у найближчому зв'язку з розцінкою членів вищого класу та представників державної влади з точки зору їх становища у загальному зв'язку соціальної ієрархії, або, інакше кажучи, геометричної справедливості.

При цьому слід зазначити, що вона уточнюється ще тим, що бере до уваги як ранг так і клас потерпілого, а й соціальне становище кривдника» [4, с. 81].

Завдяки формуванню класового розмежування формується нова ідея держави. Поруч з формуванням інтуїтивного і третейського права в спільнотах затвердилась колективне уявлення про існування єдиної верховної влади, яка поділилась на велику кількість менш легітимізованих влад. Це уявлення сформувала соціальну практику, публічну взаємодію підкорених і правителів. Ця практика створила комплекс соціально-політичних взаємовідношень і ідеології, які стали основою держави. Сутнісними початками держави являються три соціально-психологічні чинники: психіка людей, уявлення про владу та її історичні ідеології, політична взаємодія людей в певному суспільстві, що є закономірним проявом перших двох чинників. Таким чином, держава є інтуїтивним фантазмом суспільства, що немає свого логічного і практичного завершення, оскільки це недосяжний ідеал [7, с. 323]. При тому складові ідеології держави: політична влада, населення (народ чи нація) та територія, що мають мінливий історичний характер не впливають на її ідеалістичну сутність – держава завжди залишається інтуїтивним фантазмом суспільства. Саме інтуїтивні суспільні ідеали визначають сутність, структуру, основоположні закони (конституції) держава – вона первісно є уявною категорією, яка має свої коріння в підсвідомому прошарків суспільства.

Роз'яснюючи свою позицію з цього питання М. Рейснер посилається на К. Зейдлера, який наголошував: «соціально-психологічні сили суспільства, що створюють державу, існують ще перед проголошенням конституції... Тому творці що встановлюють конституцію, не творять довільно ні державу, ні конституцію, вони тільки сповіщають про завершення процесу розвитку, в результаті якого народжуються і держави, та їх конституції» [8, с. 125].

В добу класової держави право отримує свою третю форму. Її ключовою ознакою стає домінування пропорційної справедливості, яка передусім враховує інтереси пануючих суспільних прошарків і класів. Пропорційна формула справедливості санкціонує «заміну рівності нерівністю, але за умов зведення цієї нерівності до одного загального дільнику та точного розподілу відомих благ, відповідно до пропорції наявних переваг» [4, с. 93]. Відтак, завдяки принципу пропорційної справедливості, право збалансовує суспільну цілісність та політичну єдність, гармонізує багатозначні визначення рівності які вже сформовані соціальними прошарками. Пропорційне право отримує складну, гнучку і динамічну форму і базується на паралельно існуючих правопорядках окремих прошарків, на суб'єктивному праві народу. Відтак, третя форма права, як і держава, є комплексом класових компромісів, яке пропорційно враховує переважну більшість інтуїтивних уявлень і не спирається на пряме насилля, а йде на поступки іншим правовим ідеологіям, і тим виконує примиряючу функцію [Там само, с. 107]. Основою державно-правового компромісу, централізації влади являється економічний чинник, необхідність зберігати наявні умови виробництва [Там само, с. 270-271].

З доби ранньобуржуазних відносин, у формі «поліцейської держави» (Polizeistaat'a), починає утверджуватися абсолютистська держава. Вона є наслідком лукавої і насильницької політики пануючого класу над суспільство. Приховуючись лозунгами загального блага, демократії, морального

досконалості людей панівний клас цієї доби сформував державу адміністративного деспотизму. В цьому сені М. Рейснер помічав: «до якої витонченості доходило поєднання «народного суверенітету» і природжених прав людини та громадянина з абсолютизмом показує хоча б блискучий досвід знаменитого Зоненфельса. Цей майстерний державний розум зумів неповторно перекласти мелодію Руссо та Монтеск'є на ноти лейб-австрійського Polizeistaat'a, виправдати палиці та шпіцрутени вченням енциклопедистів!» [8, с. 121-122]. Polizeistaat'a це держава лицемірства і терору бюрократії, судового свавілля.

Відтак, Polizeistaat'a є свідомим підступом паразитуючого класу буржуазії та чиновництва, які руйнували основи суспільного компромісу. Найбрехливішим виявилось утвердження «поліцейської держави» в Російській імперії, яка була «лише копією європейської конституційної держави» [9, с. 100-101]. Породили цей тип держави буржуазні відносини за яким приховується прегоратива індивідуального [8, с. 137], суб'єктивного уявлення про справедливе і блага, яке руйнує загальну правову ідеологію, будь-які можливості знайти суспільний компроміс. Завдяки цьому буржуазно-абсолютистський тип правової ідеології вичерпує свою історичну об'єктивність і повинен бути замінений іншою – колективістською ідеологією трудівників.

М. Рейснер відстоював марксистську ідею згідно з якою з часу утвердження класового суспільства експлуатовані маси формували свою правосвідомість, яка виходила із будь-яких офіційних рамок державного права. Правосвідомість трудівників поділяється ще на ряд вузьких соціальних прошарків. Одним з них є пролетаріат. Правознавець не надає визначення цьому терміну, втім надає особливість його відношення до правової ідеології. Пролетаріату огидна будь-яка правова ідеологія і позитивне право, він їх терпить заради збереження існуючих виробничих відносин. Цей стан «терпіння» є одною з основ існування класової держави. Втім, головною ознакою пролетаріату вчений вважав відсутність правотворчості, він «несе надзвичайно мало завершених правових формувань, він несе революційну правосвідомість» [4, с. 273-274].

Революція в Російській імперії, на думку вченого, стала можливою завдяки пролетарській диктатурі. Втім, слідуючи за ленінською тезою Рейснер стверджує, що диктатура є тимчасовою необхідністю і як тільки радянська влада утвердиться в країні необхідність в ньому відпаде. В подальшому держава зникне і буде замінена вільною асоціацією трудівників («Велика родина комуністичного суспільства»), яка, без засобів примусу, буде існувати на основі трудової дисципліни та моральних переконань [10, с. 127].

Головним органом влади, на думку М. Рейснера, повинні стати Ради – органи диктатури трудівників і центрального управління. Втім, мислитель підкреслював, що слід визначити характер влади Рад, механізми і форми застосування ними примусу [4, с. 273-274]. Цю справу, замість законодавчого органа – парламенту, повинна зробити більшовицька партія, яка мусить «прагнути можливої гласності, публічної відповідальності та публічного контролю своїх дій та вчинків» [10, с. 173]. Тобто, для обговорення нової правової ідеології, партія повинна бути демократично відкритою.

Суб'єктом обговорення радянських законів може бути ні національні об'єднання, а трудові територіально-господарські організації. «Не окрема

людина важлива, помічає вчений, а та організація, до якої вона належить; думка не окремих робітників і селян, а тих фабрично-заводських комітетів, сільських товариств та комун, яким довірено важливі суспільні інтереси» [Там само, с. 122]. Робочо-селянські комітети на базі виробничих відносин, сформуують загальну правову ідеологію, новий правовий компроміс і нову безкласову асоціацію, створять централізовані органи управління без чіткого розподілу влади [Там само, с. 270-271]. Існуюче класове право зникне, адже більшовики прагнули відмінити право власності і занурити суспільство в родо-комуністичні відносини. В цьому комуністичному суспільстві затвердяться моральні норми трудівників, адже вони не мають компромісів і повністю співпадає з інтуїтивним правом трудівників, їх уявленням про справедливу працю.

Радянська судова система в рейнеровській концепції повинна поділятися на два окремі підрозділи: виборні народні суди і революційні трибунали, які покликані боротися з ворогами радянського режиму. Народні суди мусять базувати свій вирок на «народній совісті» присяжних засідателем. Вчений вважав, що революційні трибунали і народні суди є проявом революційної правосвідомості, «вищою формою правової держави», оскільки допускають в своїх процесах інститут захисту і принцип строгого дотримання процедури [11, с. 165]. Втім, обидва типи суду, на думку М. Рейснера, можуть використовувати принцип «інтуїтивного права пролетаріату», тобто виносити вирок без джерела права на свій морально-інтуїтивний розсуд.

Висновки. М. Рейснер розробляв психологічну концепцію триступінчастого розвитку права: первородне інтуїтивне право, правова ідеологію, позитивне право і визначав історичні типи права: родове, третейське, міжродове, станове, абсолютиське, буржуазно-конституційне, радянське. Право є ключовим важелем розвитку суспільства, бо поєднує в собі три методи формування правової ідеології: містичний, естетико-романтичний та раціональний і є результатом суспільно-історичного компромісу підсвідомих ідеалів людства – про блага і справедливе. Держава теж являє собою втілення ідеальних уявлень в життя суспільства і є наслідком складних соціально-психологічних чинників та виробничих компромісів. Як ієрархічна структура держава може бути хибною – служити одному суспільному прошарку. Ця хибка виправляється впровадженням принципу верховенства права, конституційним устроєм або революцією. Більшовицький переворот змінив методологічну позицію вченого. Майже всі концепти його теорії отримують міфологічні ознаки. Слідуючи лєнінським ідеям (пролетарської диктатури, не розділення влад в Радах тощо). Майже всі його концепти отримують міфологічні ознаки, а відправні ідеї психологічної теорії права – інтуїтивне право індивідів та колективний пошук сенсів правової ідеології, нівельовані. Рейнеровські візії надавали монопольне право більшовицької партії на знання, легітимізували диктаторські методи та сенси «інтуїтивного права пролетаріату». В своїх висновках про історичну долю комуністичної держави і права М. Рейснер використовує гегелєвську концепцію «згортання історичного розвитку» і пропонує повернути комуністичну спільноту до первісних родових форм життя людства. Проект «повернення» пропонував замість інтуїтивного права індивідів, колективістку міфологему «совісті трудівників», зникнення права і держави.

Перспективами подальших розвідок є дослідження візій вченого про верховенство права, конституційного ладу, виборчих механізмів та виявлення інволюцій психологічної теорії права М. Рейснера.

Список використаних джерел

1. Корчевна Л. О. Співвідношення моралі і права в ученні Льва Петражицького. Вісник Південного регіонального центру Національної академії правових наук України. 2014. № 2. С. 16–22.
2. Атоян О. М. Ідея інтуїтивного права в концепції Льва Петражицького. Юридичний вісник, 2 (15). 2010. С. 8-11.
3. Рейснер М. А. Государство. Ч. I. Идеология и метод. 2-е изд., испр. и доп. М. : Издание Социалистической Академии общественных наук, 1918. 222 с.
4. Рейснер М. А. Право. Наше право. Чужое право. Общее право. Л.-М. : Тип. рабоч. изд. «Прибой», 1925. 276 с.
5. Скибина О. А. Государство и право как идеологические формы в учении М. А. Рейснера. Исторические, философские, политические и юридические науки, культурология и искусствоведение. Вопросы теории и практики. Тамбов: Грамота, 2012. № 11 (25): в 2-х ч. Ч. II. С. 170-174.
6. Рейснер М. А. Государство. Пособие к лекциям по общему учению о государстве. Ч. 2. Государство и общество. Ч. 3. Государственные формы. М.: Тип. т-ва И. Д. Сытина, 1912. 291 с
7. Тимошенко В. И. Теория государства в политико-правовой мысли Украины и России (конец XIX – начало XX вв.). монография. Чернигов: Издатель Лозовой В.М., 2014. 624 с.
8. Рейснер М. А. Основные черты представительства. Конституционное государство. С.-Петербургъ, Изданіе І. В. Гессена и прив.-доц. А.И. Каминка. 1905. С. 121-178.
9. Рейснер М. А. Русский абсолютизм и европейская реакция. СПб. : Книгоиздательство «Дело», 1906. 104 с.
10. Рейснер М. А. Основы Советской конституции. Лекции. М. : Изд. Акад. Генштаба Рабоче-Крестьянской Красной Армии, 1920. 338 с.
11. Данилевская И. Л., М. А. Рейснер о правовом государстве. Труды Института государства и права РАН. 2013. № 6. С. 152-168.

References

1. Korchevna L. O. (2014). Spivvidnoshennia morali i prava v uchenni Lva Petrazhytskoho. Visnyk Pivdennoho rehionalnoho tsentru Natsionalnoi akademii pravovykh nauk Ukrainy. № 2. S. 16–22. [in Ukrainian].
2. Atoian O. M. (2010). Ideia intuityvnoho prava v kontseptsiii Lva Petrazhytskoho. Yurydychnyi visnyk, 2 (15). S. 8-11. [in Ukrainian].
3. Reisner M. A. (1918). State. Part I. Ideology and method. 2nd ed., rev. and additional M. : Edition of the Socialist Academy of Social Sciences, 222 p. [in Russian].
4. Reisner M. A. (1925). Law. Our right. Someone else's right. Common law. L.-M. : Type of. working ed. Surf, 276 p. [in Russian].
5. Skibina O. A. (2012). State and law as ideological forms in the teachings of M. A. Reisner. Historical, philosophical, political and legal sciences, cultural studies and art

- history. Questions of theory and practice. Tambov: Diploma, No. 11 (25): in 2 parts, Part II. C. 170-174. [in Russian].
6. Reisner M. A. (1912). State. Manual for lectures on the general doctrine of the state. Part 2. State and society. Part 3. State forms. M.: Type. t-va I. D. Sytin, 291 p. [in Russian].
 7. Tymoshenko V. I. (2014). Theory of the state in the political and legal thought of Ukraine and Russia (late XIX - early XX centuries). monograph. Chernihiv: Publisher Lozovoy V.M., 624 p. [in Russian].
 8. Reisner M. A. (1905). The main features of representation. constitutional state. St. Petersburg, Edition I. V. Gessen and Pr.-Assoc. A.I. Fireplace. S. 121-178. [in Russian].
 9. Reisner M. A. (1906). Russian absolutism and European reaction. SPb. : Delo Book Publishing House, 104 p. [in Russian].
 10. Reisner M. A. (1920). Fundamentals of the Soviet Constitution. Lectures. M. : Ed. Acad. General Staff of the Workers' and Peasants' Red Army, 338 p. [in Russian].
 11. Danilevskaya I. L., (2013) M. A. Reisner about the rule of law. Proceedings of the Institute of State and Law of the Russian Academy of Sciences. No. 6. S. 152-168. [in Russian].

*Turenko Oleh, Doctor of Philosophy, Associate Professor
(Donetsk State University of Internal Affairs, Kropyvnytskyi)*

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4635-4731>

THE STATE AND LEGAL THEORY OF MYKHAILO REISNER

M. Reisner developed the concept of the three-stage development of law: primordial intuitive law, legal ideology, positive law and defined historical types of law: generic, arbitration, intergeneric, estate, absolutist, bourgeois-constitutional, Soviet. Law is the highest phenomenon of the development of civilization, because it combines three methods of formation of legal ideology: mystical, aesthetic-romantic, and rational, and is the result of a socio-historical compromise of subconscious ideals of humanity – about the good and the just. The state is also the embodiment of ideal ideas in the life of society and is the result of complex socio-psychological factors and production compromises. As a hierarchical structure, the state can be flawed – it serves one social stratum. This error is corrected by the introduction of the principle of the rule of law, a constitutional system or a revolution. The Bolshevik revolution changed M. Reisner’s methodological position. Almost all concepts of his theory receive mythological features. Following Lenin’s ideas (proletarian dictatorship, non-separation of powers in the Soviets, etc.), the scientist abandoned the key principles of the psychological theory of law – the dominance of the intuitive right of individuals and the peaceful search for the meaning of legal ideology. The ideological paradigm of Bolshevism affirmed the opposite principles: the proletarian dictatorship of law, the violent method of applying legal ideology to the psychology of the masses unable to perceive it.

In his conclusions about the historical fate of the communist state and law, M. Reisner uses the Hegelian concept of “collapse of historical development” and proposes to return the communist community to the primitive ancestral forms of human life. The project of “return” did not envisage an individualized sense of dignity, but offered a collective mythology of the “conscience of the workers”. This

concept gave the Bolshevik Party the right to determine the expediency of application, methods and meanings of the “intuitive right of the proletariat”. Using M. Foucault’s theories of power, we can say that Reisner’s visions gave the Bolshevik Party a monopoly on knowledge, the right to define social and legal concepts of just and good.

Key words: M. Reisner, law, state, legal ideology, psychological theory of law, Bolshevism, Soviet law.